

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

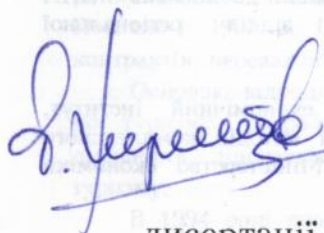
КИФЯК Василь Федорович

УДК - 338.48(477)

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК
МІЖНАРОДНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
(регіональні аспекти)**

02
Спеціальність: 08.10.01 -

**“Розміщення продуктивних сил і
регіональна економіка”**

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 1997

АВ 38.887

00751640 (N)

Робота виконана в Чернівецькому державному університеті ім. Ю.Федьковича, Міністерства освіти України.

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Школа Ігор Миколайович,
Чернівецький державний університет
ім.Ю.Федьковича, завідувач кафедри еконо-
міки, управління та зовнішньоекономічної
діяльності.

Науковий консультант - доктор економічних наук,
Вовканич Степан Йосипович,
Інститут регіональних досліджень НАН
України, завідувач відділу соціологічних
досліджень.

Офіційні опоненти: - доктор географічних наук, професор
Шаблій Олег Іванович,
Львівський державний університет
ім.І.Франка, завідувач кафедри економічної
і соціальної географії;

- кандидат економічних наук,
Кравців Василь Степанович,
Інститут регіональних досліджень НАН
України, завідувач відділу регіональної
екологічної політики.

Провідна установа: Науково-дослідний економічний інститут,
відділ методології і методів комплексного
розвитку регіонів, Міністерство економіки
України, м.Київ.

Захист відбудеться "19" листопада 1997 р. о 11 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д.35.154.01 Інституту регіональних
досліджень НАН України за адресою 290026 м.Львів вул.Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту
регіональних досліджень НАН України за адресою: 290026 м.Львів
вул.Козельницька, 4.

Автореферат розісланий 19 листопада 97

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____

В.І.Жовтанецький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження.

Реформування економіки України стосується всіх без виключення галузей народного господарства. Її розбудова вимагає активного включення у міжнародний поділ праці, світогосподарські зв'язки. Здійснення реформ відкрило нові можливості для розвитку такої галузі як міжнародний туризм.

З прийняттям в вересні 1995 року Закону "Про туризм", держава зобов'язалась створити сприятливі умови для туристичної діяльності і таким чином подолати кризову ситуацію, в якій опинився туризм нашої країни на початку 90-х років. Дані експертних оцінок свідчать, що за 1990-1993 рр. Україна втратила 80% обсягу в'їздного туризму і фактично перетворилась на країну виїздного туризму в усіх його формах.

Приймаючи щорічно близько 450 тис. іноземних туристів наша держава отримує надходження близько 1% експортної виручки в загальному обсязі торгівлі, в той час як в інших країнах світу це складає 10-36%.

Починаючи з 1992 року в туристичній індустрії почався процес децентралізації і приватизації через оренду і акціонування, почали з'являтися приватні туристичні фірми, діяльність яких йшла в напрямку розвитку виїздного туризму.

Вперше Україна заявила про себе, як самостійного партнера на ринку туризму, на Варшавському туристичному ярмарку і турсалоні в Познані в 1993 р. В цьому році нею було заключено більш як 300 контрактів, переважно по прийому туристів в країні.

Основою відродження галузі стали створення Державного комітету по туризму, розробка законодавчих актів, регулюючих туристичну діяльність, ліцензування підприємств, установ, фірм і компаній сфери туризму.

В 1994 році почалась атестація готельно-туристичних підприємств, організовано перший в Україні Міжнародний турсалон "Україна-94".

В його роботі прийняли участь 79 фірм із 26 країн Європи, Азії, Африки, Північної Америки, а також 226 вітчизняних фірм.

Звичайно, всі ці заходи сприяли підйому сфери туризму в Україні і вже в 1994 році кількість приїхавших в нашу країну туристів в чотири рази перевищила рівень 1992 року.

Але туристичні ресурси сьогодні використовуються далеко не в повному обсязі.

Дослідження науковців свідчать про те, що одночасна емність природних ресурсів України з врахуванням можливого навантаження та

ІНСТИТУТ Д. СТЕПАНОВИЧ
АН України

економічних вимог складає близько 50 млн. чоловік, в той час як рівень використання внутрішніх рекреаційних ресурсів України фактично дорівнює 7-9%. Світовий досвід показує, що індустрію туризму можливо розвивати і в період економічних криз, так як витрати на створення одного робочого місця тут в 20 разів менші, ніж в промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4,2 рази вища, ніж в інших галузях господарства. Прикладом можуть бути такі країни, як Аргентина, Бразилія, Мексика, Єгипет, Туніс, Перу та інші.

Європейські країни з перехідною економікою (Болгарія, Словаччина, Польща, Угорщина, Чехія) також почали оздоровлення національної економіки з розвитку туризму.

Співвідношення між іноземними туристами і туристами, які від'їжджають з України складає 1:10, в той час, як для позитивного впливу його, повинно бути 1:1.

Незважаючи на те, що значимість міжнародного туризму в розвитку світової та національної економіки, його вплив на ефективність господарювання в окремих країнах досліджувались в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних спеціалістів, питання розвитку і функціонування міжнародного туризму в Україні, визначення факторів, що формують попит на туристичному ринку, проведення комплексної оцінки територій та районів що формують інфраструктуру туристичної індустрії, досліджено недостатньо.

В зв'язку з цим, набуло актуальності необхідність вивчення і аналізу сучасного стану функціонування міжнародного туризму в Україні, з точки зору визначення основних факторів, що формують попит і пропозицію туристичних послуг, розробити економіко-математичні моделі розвитку і функціонування міжнародного туризму в Україні і в окремих її регіонах і на цій основі сформувані оптимальну ефективну туристичну індустрію, грошові надходження від діяльності якої були б вагомим внеском до державного бюджету.

Актуальність даної теми випливає також із необхідності забезпечення теоретичними та практичними дослідженнями організацію і розвиток міжнародного туризму у відповідності з європейськими стандартами, формування ринкового механізму функціонування і розвитку туризму, розробки методичних положень та прогнозування розвитку міжнародного туризму. Актуальність проблеми підсилюється необхідністю виходу України на міжнародний ринок туристичних послуг.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Формування в Україні ринкових відносин вимагає сучасного підходу до організації міжнародного туризму на основі державного та регіональ-

них планів і програм. Сьогодні прийнята загальнодержавна програма розвитку туризму до 2005 р. Існують такі програми і в окремих областях та регіонах. Зокрема в Чернівецькій області прийнята програма розвитку туризму до 2005 року.

Обраний напрямок дисертаційного дослідження пов'язаний з науково-дослідною темою "Проблеми регіонального розвитку в перехідний період", що виконується в Чернівецькому державному університеті ім. Ю.Федьковича.

Результати дисертаційного дослідження, використані при розробці регіональної програми розвитку туризму в Чернівецькій області, склали основу наукового обґрунтування туристичної регіональної політики з урахуванням тенденцій, що склалися.

Мета та завдання дисертаційного дослідження.

Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методичних положень розвитку міжнародного туризму в Україні на основі вивчення попиту та пропозиції туристичних послуг, факторів, що їх формують та розробки економіко-математичних моделей оптимального функціонування туристичної індустрії в державі.

Пошуки шляхів досягнення цієї мети обумовили необхідність визначення наступних завдань:

- проведення системного аналізу основних тенденцій щодо еволюції та сучасних особливостей функціонування міжнародного туризму;
- обґрунтування факторів, визначаючих вплив міжнародного туризму на економіку держави, виходячи з його сутності та ролі в системі міжнародних економічних відносин;
- визначення ролі міжнародного туризму, як самостійної галузі народного господарства України в соціально-економічному розвитку регіонів;
- поглиблення наукових рекомендацій по формуванню інфраструктури територіального ринку туристичних послуг;
- здійснення комплексної оцінки умов розвитку міжнародного туризму в Чернівецькій області;
- проведення соціологічних досліджень по визначенню впливу основних факторів на співвідношення попиту і пропозиції в сфері функціонування туристичної індустрії;
- розробка економіко-математичних моделей розміщення туристичних комплексів на заданих територіях;
- розробка методичних рекомендацій по оптимальній організації функціонування туристично-рекреційних систем та моделювання інтересів окремого туриста.

Наукова новизна результатів дослідження.

Наукова новизна пропонованої до захисту дисертаційної роботи полягає в наступному:

- Виявлено особливості впливу сучасного міжнародного туризму на розвиток національної економіки в умовах перехідного періоду.
- Визначені і обгрунтовані основні фактори, що формують попит і пропозицію на туристичному ринку з урахуванням особливостей регіонів.
- Проведена комплексна оцінка території регіону на базі агрегованих чинників з використанням методу сумарного показника властивостей кожного.
- Обгрунтовано і розроблено методика визначення нормативу створення економічного фонду для формування інфраструктури туристичної індустрії регіону.
- Отримано економіко-математичні моделі оптимального розміщення туристичних комплексів, організації функціонування рекреаційно-туристичних систем, моделювання інтересів окремого туриста на заданій території.

Теоретична та практична значимість роботи.

Теоретична цінність результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що вони поглиблюють можливості більш повного та системного аналізу функціонування міжнародного туризму при вивченні міжнародних економічних відносин з врахуванням особливостей регіонів.

Основні теоретичні положення дисертації дають змогу об'єктивно оцінити ситуацію на туристичному ринку послуг і на цій основі вибрати економічну стратегію розвитку туристичної індустрії.

Практична цінність роботи полягає у розробці методичних підходів та інструментарію обгрунтування доцільності формування туристичної індустрії в регіонах, прогнозування розвитку міжнародного туризму, створення відповідної інфраструктури на базі комплексної оцінки території.

Окремі положення можуть бути використані при розробці державної регіональної політики в галузі туризму.

Висновки та узагальнення отримані в результаті проведеного дослідження можуть бути використані при підготовці та викладенні лекційних курсів "Міжнародні економічні відносини", "Економіка та організація міжнародного туризму", "Світова економіка".

Апробація результатів дослідження.

Результати досліджень доповідались та схвалені на міжнародній науково-практичній конференції “Вільна економічна зона - як форма регіонального розвитку” (Чернівці - 1994).

На науково-практичній конференції “Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму” (Київ - Косів - 1994).

На міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах” (Чернівці - 1995).

На міжнародній науково-практичній конференції “Організаційно-економічне забезпечення функціонування локальних (точкових) вільних економічних зон в Україні” (Чернівці - 1996).

На міжнародній науково-практичній конференції “Інвестиційна діяльність в Україні. Проблеми розвитку та регулювання” (Чернівці - 1997).

На науково-практичній конференції “Направление становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона” (Чернівці - 1990).

Публікація результатів дослідження.

За результатами виконаного дослідження опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 11,7 др. арк. у 1 монографії, 2 статтях у наукових журналах, 3 наукових доповідях у збірниках наукових праць, 3 матеріалах і тезах конференцій.

Структура, обсяг і зміст роботи.

Дисертація складається з вступу, 3-х розділів і висновків. Містить 13 таблиць, 2 рисунки, список літератури, що використовувалась, 4 додатки.

Основний зміст роботи викладено на 120 сторінках друкованого тексту.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

— Останні роки двадцятого століття характеризуються глибокими змінами в світовій економіці і міжнародних відносинах. Відбувається подальше зміцнення всестороннього співробітництва Європи та Америки, поглиблюються інтеграційні процеси, розширюються торгівлі, культурні та науково-технічні зв'язки між ними. Складовою частиною цих процесів виступають міжнародні туристичні зв'язки, вплив яких на світове господарство і міжнародні відносини неухильно зростає.

Швидке зростання туристичного руху, його комплексний характер і все більший вплив на самі різні сторони життя сучасного суспільства

обумовлюють необхідність теоретичного вивчення і узагальнення складних і різноманітних процесів міжнародних туристичних зв'язків.

На наш погляд, міжнародний туризм є однією з форм міжнародних економічних відносин, історія розвитку яких починається ще за часів А.Сміта і Д.Рікардо. Центральне місце тут належить теорії порівняльних витрат, яка в тій чи іншій формі лежить в основі багатьох сучасних теорій міжнародних економічних відносин.

Кардинальні зміни в житті суспільства, викликані бурхливим науково-технічним та соціально-економічним прогресом у 20-ому столітті, суттєво трансформували теоретичне осмислення розвитку міжнародних економічних відносин. Ці зміни, в першу чергу, стосуються соціального статусу людини, так як підвищується рівень її життя, скоротився робочий час і збільшився вільний час, розширився освітній рівень, зросли психологічні навантаження на людський організм, більш інтенсивними стали умови праці та ритм життя, погіршився стан природного середовища і т.п. В зазначених умовах у людей відбувається природна трансформація цінносних орієнтацій, що проявляється у потребі відпочинку, спілкування з природою, розвитку духовності і т.п. Ці потреби виступають на одному рівні з матеріальними благами. З цих позицій швидко зростає роль і вага рекреаційної діяльності, як складної виробничої галузі специфічних товарів і послуг, які покликані задовільняти відповідні духовні і матеріальні потреби людей.

— Туристичні зв'язки в міждержавних відносинах набувають все більшу вагу, а надходження від міжнародного туризму вже сьогодні становлять одну з найбільш значних частин "невидимого експорту". Подорожі до інших країн, на різні континенти стали для мільйонів осіб популярним способом проведення вільного часу. Минулого року подорожувало понад 475 млн.чол. Міжнародний туризм став найпотужнішою світовою галуззю промисловості і в експорті посідає третє місце після енергетики та машинобудування.

В умовах національного і культурного відродження України на шляху розбудови незалежної держави міжнародний туризм набуває виняткового значення, як важливий фактор міжгалузевих зв'язків і ринкових відносин у народному господарстві нашої країни. Кожного року Україна приймає понад 450 тисяч іноземних туристів, що становлять 12% від рівня СНД та 0,05 -0,06% від світового рівня, а в сумі доходів відповідно 12,5 і 0,02 -0,03%. Це говорить про те, що питома вага України в міжнародному обміні туристами невелика. Так надходження від туризму в іноземній валюті в 1994 році становили трохи більше 1% експортної виручки всієї торгівлі країни.

В якійсь мірі це пояснюється тим, що серед частини українських економістів склалось враження, що сфера обслуговування, навіть якщо вона поставлена як товарне виробництво, не створює елементів сукупного продукту і національного доходу, створеного в галузях матеріального виробництва.

Такий підхід серйозно заважає розумінню реального економічного змісту експлуатації туристичних ресурсів. Тільки признаючи рівнозначність праці витраченої на створення послуг і праці, що створює продукти, ми зможемо отримати уяву про загальну величину господарських благ, за рахунок яких суспільство задовольнить свої необхідні потреби.

Для порівняння відзначимо, що в Іспанії міжнародний туризм дає 17 мільярдів доларів США доходу, що дорівнює 30% від суми доходів щорічного експорту цієї країни. В Італії прибуток від туризму становить - 11%, в Данії - 8%, Австрії - 8% прибутків, які надходять від експорту товарів за кордон.

— Багато проблем, які торкаються розвитку міжнародного туризму на Україні висвітлені в багаточисельних і різнопланових працях таких авторів, як М.І.Долішній, В.С.Кравців, П.В.Жук, М.П.Крачило, В.Новіков, Ю.Корягін, В.К.Євдокименко, М.М.Габрель, В.Дергачов, О.Живицький, М.Тараканов, О.Хуторний, В.Тинтулов, С.Вовканич, О.Шаблій, О.Алімов, С.Генсерук, М.Багров, С.Гофман та інші.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень в методиці розвитку міжнародного туризму свідчать, що ця галузь ще не має достатнього комплексного осмислення та наукового обґрунтування. На сьогодні ще не вивчені наслідки впливу функціонування туристичної індустрії країни на макро- та мікрорівневі показники, відсутня модель формування міжнародного туризму, перспективні розрахунки його подальшого розвитку, взаємозв'язку з іншими галузями народного господарства, методика техніко-економічного обґрунтування регіональних форм та видів туризму. Не досліджено також можливість створення спеціальних вільних туристичних зон, як форми інтенсифікації розбудови міжнародного туризму в Україні, залучення іноземних та внутрішніх інвестицій. Все назване обумовлює необхідність наукових досліджень на рівні держави. Але на сьогодні Закон України "Про туризм" не передбачає державних джерел фінансування на розвиток туризму і регіони вимушені самостійно вирішувати ці проблеми, в тому числі і науково-дослідницькі.

— Розглядаючи міжнародний туризм, як одну з форм зовнішньоекономічних відносин України, необхідно відмітити одну із характерних особливостей сучасного стану, яка полягає в глибоких змінах

між співвідношенням динаміки можливостей загальнодержавного і регіонального рівнів зовнішньоекономічної активності. Наявна політична і соціально-економічна нестабільність в країні протидіє нині розгортанню світогосподарських зв'язків на загальнодержавному рівні і в той же час зумовлює необхідність більш активної зовнішньоекономічної діяльності регіонів. І тут важливу роль може відігравати розвиток міжнародного туризму, як спеціалізованих вільних економічних зон.

По-перше, Україна має значні туристичні ресурси (природно-кліматичні, культурно-історичні, національно-етнографічні) і можливості для створення ВЕЗ, в яких міжнародний туризм на основі рекреації та оздоровлення буде одним із структуроутворюючих факторів.

По-друге, розвиток на території України вільних економічних зон з рекреаційною спеціалізацією може стати інструментом, який дозволить зберегти та зміцнити наявні порівняльні переваги, що підвищують конкурентоспроможність України на світовому ринку туристичних послуг, на основі заходів організаційного, економічного та юридичного характеру.

— Міжнародний туризм - вид зовнішньоекономічної діяльності і тому на його розвиток, і особливо на попит, впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зокрема, політична невизначеність, економічна нестабільність, і подекуди й ознаки екологічної кризи і, як наслідок, соціально-економічна напруженість в суспільстві негативно позначається на інтенсивності туристичного потоку, як зовні так і в середині країни.

Розвиток міжнародного туризму, як один із факторів становлення економіки України звичайно направлений на залучення валютних надходжень для потреб народного господарства країни. Однак, значення економіки туризму визначається не тільки одним цим показником. Є ряд інших, дуже важливих економічних переваг експорту туристичних послуг. Це по-перше, швидкі темпи росту надходжень від міжнародного туризму, в результаті чого сума надходжень росте абсолютно і відносно, піднімаючись на більш високе місце в платіжному балансі країни.

По-друге, через міжнародний туризм ми маємо можливість експортувати такі товари та послуги, які в іншому випадку не могли б знайти збуту на іноземних ринках. Туризм, наприклад, являється єдиним каналом продажу за валюту таких послуг, як розміщення в готелі, харчування в ресторані, транспортні послуги, екскурсії, відвідання театрів, музеїв, картинних галерей та багато іншого.

Нарешті, послуги і товари продаються іноземним туристам по роздрібним цінам, які значно вищі зовнішньоторгових оптових цін. А якщо до цього додати, що торгівля в ресторанах, барах проводиться з застосуванням високих надбавок до роздрібних цін, то більша ефектив-

ність зовнішньої торгівлі туристичними послугами стане ще більш очевидною.

Вказані обставини обумовлюють економічну вигоду, отримувану від іноземного туризму, а отже і його суттєву роль у вирішенні завдань підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни.

— Чернівецька область розташована в західній частині держави поміж передкарпаттям і східною частиною Українських Карпат. На заході вона межує з Івано-Франківською, на півночі - з Тернопільською і Хмельницькою, на сході - з Вінницькою областями, на південному сході - з Молдовою, на півдні - частина державного кордону з Румунією.

На рівень розвитку, структуру народного господарства, рівень життя населення значно впливають особливості географічного положення області, її історичного розвитку і природно-кліматична своєрідність: близькість до державного кордону, порівняно недовге перебування в складі бувшого СРСР, багатонаціональний склад населення, переважність гірсько-рівнинного рельєфу, наявність мінеральних джерел та інше. Характеристика курортно-рекреаційного фонду Чернівецької області представлена в наведеній нижче таблиці.

— Важливою умовою раціонального народногосподарського, соціального і планувального розвитку регіонів (його земель) є розробка перспективної планованої організації території регіонів та їх функціональне зонування, яке невідривно пов'язане з розміщенням продуктивних сил на їх території, їх економічним і природним потенціалом. У зв'язку з цим планувальну організацію території регіонів слід розглядати не тільки як завдання економічної та технічної координації за допомогою перспективних територіальних планів, але й як систему ідей і уявлень, творчий задум, суму понять про визначений раціональний народногосподарський комплекс відношення суспільства (людини) до простору (життєвого середовища людини), або як нову інформаційну технологію.

Комплексна оцінка територій регіону являє собою інтегральну оцінку окремих, а зокрема - пофакторних, чи то похідних від окремих природних і антропогенних властивостей території.

При проведенні комплексної оцінки території регіону необхідно дотримуватись наступних умов:

- оцінці підлягає територія регіону і прилеглих до неї;
- оцінка повинна проводитись з позицій дотримання інтересів усіх функціональних зон регіону;
- оцінка повинна проводитись як по сукупності природних, так і по комплексу антропогенних факторів;

Таблиця.

Характеристика курортно-рекреаційного фонду Чернівецької області на 1.01.1997

Найменування курортно-рекреаційних закладів	Чисель- ність закладів (одиниць)	Ліжковий фонд		Кількість відпочи- вавших (тис. чол.)	Питома вага		Забезпечен- ність кількіс- тю місць на 1000 мешканців
		всього (тис. місць)	в т. ч. цілоріч- них (тис. місць)		ліжко- вого фонду, %	чисель- ність відпочи- вавших, %	
Санаторії та пансіонати з лікуванням	5	0,64	0,84	6,08	12,9	2,4	0,8
Санаторії-профілакторії	8	0,60	0,60	8,49	9,2	3,3	0,6
Будинки відпочинку	1	0,26	0,07	3,95	4,0	1,5	0,3
Бази відпочинку	5	0,63	-	2,45	9,7	1,0	0,6
Туристичні заклади	7	1,52	0,60	229,0	23,4	89,6	1,5
Табори відпочинку	11	2,64	-	5,69	40,8	2,2	2,6
Разом	37	6,49	2,41	255,66	100,0	100,0	6,5

- при оцінці об'єкт оцінки (території) і суб'єкт оцінки (вид користування територією) виступають на рівних правах.

Звідси випливає, що під комплексною оцінкою території регіону розуміється порівняльна оцінка окремих його складових (інформаційних ділянок) по комплексу природних та антропогенних факторів з точки зору несприятливості цих ділянок для умов мешкання населення і основних (найбільш ефективних) видів господарської діяльності.

Територія Чернівецької області неоднорідна за комплексом природних умов, напрямкам та інтенсивності господарської діяльності, ступеня урбанізації та характеру сільського розселення, щільності дорожньої мережі, ступеня і рівня інженерного обладнання та благоустрою.

Значно впливає на господарську діяльність області її сусідство з Румунією, де вже в існуючий час має місце інтенсивний вантажообмін між Україною, Білорусією та Росією з одного боку, та з Румунією, Болгарією з другого (в районі с. Порубне). Щодо функцій господарського використання території області, то її можна умовно поділити на три функціональні зони:

- зона сільськогосподарського використання території;
- зона цивільного та промислового будівництва (території житлової забудови, промислового виробництва) як існуючі, так і перспективні;
- зона рекреації, місць короточасного відпочинку, курортологічних та туристичних ресурсів, привабливих ландшафтів та парків.

Ці зони пов'язані в єдиний соціально-економічний комплекс системою транспортних мереж (автозалізничних магістралей, повітряних ліній).

Велика кількість та різноманітність чинників комплексної оцінки території (населення, сільгоспугіддя, транспорт, промисловість, рекреація, ліси, корисні копалини та ін.) - обумовили необхідність специфічності методів їх агрегування. Ця мета в даній методиці досягнута за рахунок використання відомого у фахівців методу сумарного показника властивостей, а також методів потенціалів та вірогідної статистики.

Агреговані показники можуть приймати як позитивні так і від'ємні значення, а тому з метою досягнення якісного фону оцінки - всі показники приводяться до позитивних чисел. Найбільш доцільно такі показники розцінювати як розподіл незалежних випадкових перемінних - значення відповідних функцій нормального розподілу Гауса.

Якісне значення агрегованих показників визначається в межах від 0 до 1.

Виходячи з результатів комплексної оцінки у Чернівецькій обласній держадміністрації разом з науковцями університету розроблено проект і техніко-економічне обґрунтування спеціальної (вільної) економічної зони туристично-рекреаційного типу "Буковина".

Згідно з цим проектом, основним завданням створення на території Чернівецької області ВЕЗ "Буковина" є забезпечення раціонального використання та забезпечення природних ресурсів туризму і рекреації, формування туристично-рекреаційного комплексу (ТРК) як галузі спеціалізації господарства регіону, прискорення соціально-економічного розвитку області.

— Туристичний попит є сума окремих видів попиту на різноманітні матеріальні блага і послуги, які представляє туристичний ринок. Структура туристичного ринку характеризується поділом на три головних підрозділи в залежності від попиту і пропозиції:

- 1) на транспортні послуги;
- 2) на послуги і товари, що виступають в комплексі і пов'язані з перебуванням туриста за межами свого постійного місця проживання (ночівля, харчування, тощо);
- 3) на разові послуги і товари, необхідні туристам для поточного і майбутнього споживання (розваги, лікування, сувеніри, транспортні засоби, тощо).

Всі ці підрозділи ринку знаходяться в нероз'ємній взаємодії, а тому споживання включених в них товарів і послуг характеризується взаємозв'язком, а в деяких випадках і одночасністю.

В практиці розвитку туризму можна зустрітися з двома основними формами реакції попиту на ціни.

По-перше, нееластичність (або слабка реакція), тобто практична незмінність попиту при підвищенні або зниженні цін. Крайня нееластичність попиту характерна для більш багатих прошарків суспільства, які не надають серйозного значення тому факту, що збільшення цін привело до відповідного зменшення (або збільшення) їх витрат на туризм. Аналогічна реакція на ціни характерна для важкохворих, що потребують відповідних видів курортного лікування, у фанатичних шанувальників релігійних культів. Особливо нееластичний попит на модні курорти і дорогі туристичні послуги. Більш того, деяких туристів приваблює завдяки дії так званого "ефекта Веблена", який проявляється в тому, що високі ціни є стимулом попиту. Цей ефект, який ще називається "ефектом снобізму", поширений на товари і послуги, які демонструють престиж чи добробут.

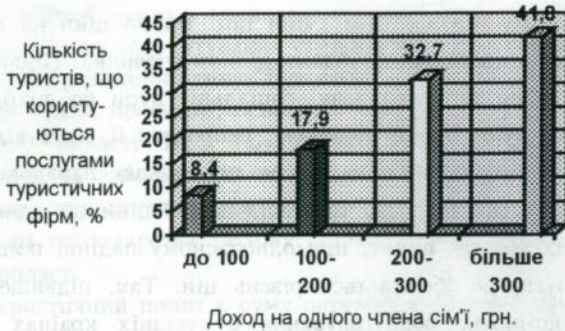
По-друге, еластичність попиту, тобто очевидне зменшення чи збільшення попиту під впливом зміни цін. Вплив ціни на еластичність попиту туристів з низькими доходами цілком очевидна. Підвищення ціни може призвести до того, що деякі соціальні групи по доходам можуть відмовитися від туристичної подорожі, скоротити її час і відстань. При цьому можна спостерігати явище, відоме під назвою "парадокса Гюфена", яке характеризується тим, що при збільшенні ціни на одні товари чи послуги на них зростає попит, при одночасному падінні попиту на інші товари і послуги, де зберігається рівень цін. Так, підвищення цін на туристичний комплекс обслуговування в сусідніх країнах в більших розмірах, ніж в віддалених, примушує туристів вибирати близькорозташовані країни, так як подорож у них обходиться в межах матеріальних витрат на туристичні послуги. Аналогічні наслідки можна спостерігати у випадку відмови від споживання більш високоякісних послуг на користь менш якісних, хоча на останні ціни виросли в більшій мірі.

— З метою вивчення ринку туристичних послуг, пропонуємих населенню різними фірмами і організаціями, нами було проведено соціологічне обстеження жителів Карпатського регіону і м. Києва, присвячене виявленню відношення респондентів до туристичних фірм і їх послуг.

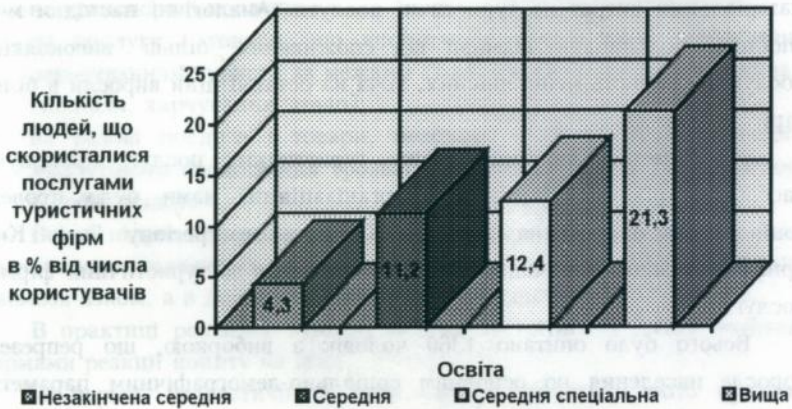
Всього було опитано 1360 чоловік з виборкою, що репрезентує доросле населення по основним соціально-демографічним параметрам. Різниця в результатах значима на рівні 3,5%.

В переліку питань, присвячених аналізу ситуації на ринку туристичних послуг, респондентам пропонувався ряд питань, що стосуються їх відношення до туризму в усіх його формах і видах. Кількість людей, що скористалися послугами туристичних фірм в залежності від доходу на одного члена сім'ї - малюнок (а) та освіти - малюнок (б).

Малюнок (а)

Малюнок (б)

Якщо порівняти освітній рівень по видах послуг, то туристи з вищою освітою в 2,3 рази більше користуються послугами по організації відпочинку, в 8,1 рази більше виїжджають в ділові поїздки з допомогою туристичних фірм, ніж туристи з середньою освітою. Наведені дані можуть слугувати туристичним фірмам, на який сегмент треба орієнтуватись, при проведенні рекламної діяльності.

Сприятливі кліматичні умови, велика кількість річок, джерел мінеральної води, поєднання мальовничих Прут-Дністровських лісостепових, передгірських і гірських ландшафтів, багаточисельність заповідних територій, пам'яток історії, природи, архітектури і культури, відносно достатня забезпеченість транспортними сполученнями

поряд зі своєрідним етно-культурними особливостями створюють у Чернівецькій області широкі реальні можливості для розвитку міжнародної туристично - рекреаційної діяльності.

Сьогодні на території області налічується 55 закладів туризму і рекреації з різними формами власності, ємність яких становить близько 8,2 тис. місць як мають наступну структуру: 5780 місць або 70% відносяться до рекреаційних закладів (37 установ), та 2464 місць або 30% до туристичних (18 туристичних установ).

Для організації міжнародного туризму в області існує 9 міжнародних прикордонних пунктів переїзду, якими в 1996 році скористались 1.33 млн. чол. В області продовжується робота по збільшенню прикордонних пунктів пішого переходу.

— Для аналізу та прогнозування індустрії туризму та рекреації як на регіональному так і на державному та міжнародному рівнях нами розроблені деякі моделі функціонування і розвитку туристично-рекреаційних систем.

Як відомо, проблема розміщення туристично-рекреаційної системи є однією з принципових проблем оптимального проектування регіональних рекреаційних систем. Через те при аналізі та прийнятті рішень органом чи особою, які уповноважені приймати рішення (назвемо їх ОПР) важливими є моделі оптимального розміщення ТРС.

Опишемо одну із цих моделей. Нехай

m - кількість можливих місць розміщення ТРС в заданому регіоні;

n - кількість центрів попиту (наприклад, населених пунктів) на послуги ТРС;

p_{ij} - максимально можливий попит на послуги ТРС з номером i в центрі попиту з номером j ;

τ_{ij} - затрати часу на переміщення одного рекреанта з j -го центру попиту в i -ту ТРС;

P_j - мінімально можливий попит на рекреаційні послуги в пункті попиту j ;

K_i - максимально можлива кількість рекреантів в ТРС з номером i ;

x_{ij} - шукана кількість рекреантів із j -го центру попиту, яких приваблює i -а ТРС;

d_{ij} - максимальний попит рекреантів з центру попиту j на i -ту ТРС.

Тоді можна формалізувати наступну модель:

$$\min \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n \tau_{ij} x_{ij},$$

$$\sum_{i=1}^m x_{ij} \geq P_j, \quad j = \overline{1, n},$$

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} \leq K_i, \quad i = \overline{1, m},$$

$$0 \leq x_{ij} \leq d_{ij}, \quad i = \overline{1, m}, \quad j = \overline{1, n},$$

$$x_{ij} \in \mathbf{Z}, \quad i = \overline{1, m}, \quad j = \overline{1, n}.$$

У задачі кожне з обмежень має чіткий зміст. Задача, в загальному випадку є задачею цілочисельного лінійного програмування.

Що стосується обмеження цілочисельності, то інколи ним можна знехтувати.

У задачі мінімізуються сумарні затрати часу на переміщення з пунктів попиту на рекреацію в туристично-рекреаційні системи. Звичайно є зміст також мінімізувати сумарні затрати коштів на переміщення. Для цього досить вважати, що τ_{ij} - це затрати коштів (вартість) переміщення одного рекреанта з центру попиту j в ТРС i ($i = \overline{1, m}$; $j = \overline{1, n}$).

Практичне вирішення цієї задачі на основі відповідних статистичних даних по Чернівецькій області показало, що мінімальні сумарні витрати на переміщення одного рекреанта з центра попиту j в ТРС i ($i = \overline{1, m}$; $j = \overline{1, n}$) складають 151,6 гр. Це дає можливість вільного вибору переміщення у відповідну ТРС і планування очікуваних прибутків області від розвитку міжнародного туризму.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

— Обгрунтовуючи гіпотезу про високу ефективність розвитку міжнародного туризму в Україні та її незадовільну реалізацію на сучасному етапі з причин відсутності попиту на туристичному ринку, в дисертації актуалізується проблема необхідності організації туристичної галузі у напрямку створення її конкурентноспроможності.

— У дисертаційній роботі обґрунтовано, що міжнародний туризм можна зробити ефективним інструментом активізації світогосподарських зв'язків, які принесуть вагомий внесок в національний дохід країни, тільки за умов виділення її в окрему самостійну галузь народного господарства. Аналіз функціонування туристичної індустрії в Україні свідчить про її поки що низьку ефективність і незначний вплив на економічні показники господарювання. На сьогоднішній день надходження від іноземного туризму складають близько 1% експортної виручки в загальному обсязі торгівлі. У той же час світовий досвід показує, що індустрію туризму можна розвивати і в період криз, так як витрати на створення одного робочого місця тут в 20 разів менші, ніж в промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4,2 рази вища, ніж в інших галузях господарства. Виходячи з цього, в дисертаційній роботі обґрунтовується необхідність розробки дієвої методики стимулювання інвестицій в цю галузь для створення відповідної інфраструктури туризму.

— Необхідною складовою політики створення сучасної інфраструктури туризму та рекреації є розвиток регіонального міжнародного туризму, здатного конкурувати з іншими країнами світу.

— При розв'язанні проблем організації і розвитку міжнародного туризму в регіонах пропонується використовувати комплексну оцінку всіх видів ресурсів за методикою, представленою в дисертаційній роботі. Комплексна оцінка території Чернівецької області на базі агрегованих чинників з використанням методу сумарного показника властивостей кожного свідчить про її ефективність.

— Визначаючи вплив міжнародного туризму на економіку держави і виходячи з його сутності та ролі в системі міжнародних економічних відносин враховувати дію всіх факторів, що формують попит та пропозицію на туристичному ринку.

— Розроблені в дисертації економіко-математичні моделі, при їх практичному використанні дають змогу раціонального розміщення продуктивних сил туристичної індустрії в регіонах з врахуванням соціально-економічних, культурно-історичних та національно-етнологічних факторів, та прогнозування розвитку міжнародного туризму.

— Рекомендації, отримані в результаті дисертаційного дослідження організації та розвитку міжнародного туризму в Чернівецькій області і

методичні розробки по їх практичній реалізації можуть бути використані в інших регіонах з подібними умовами.

ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

— І.М. Школа, В.С. Григорків, В.Ф. Кифяк - монографія "Розвиток міжнародного туризму в Україні." - Чернівці: Рута - 1997 р. (Особистий внесок: об'єктивні умови розвитку міжнародного туризму в Чернівецькій області; комплексна (економічна) оцінка території Чернівецької області; аналіз сучасного стану умов розвитку міжнародного туризму в Україні і Карпатському регіоні; діяльність туристичних фірм Чернівецької області по використанню рекреаційно-туристичного потенціалу).

— Кифяк В.Ф. Розвиток міжнародного туризму, як один з факторів становлення економіки України. Журнал "Економіка України" №7 К - 1995 р. С.85-88.

— Кифяк В.Ф. Індустрія туризму як галузь спеціалізації окремих районів країни. Журнал "Регіональна економіка" №3. - Львів - 1997 р.

— Кифяк В.Ф. Інвестування міжнародного туризму у вільних економічних зонах. - в зб.: "Інвестиційна діяльність в Україні: Проблеми розвитку та регулювання" (наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції). Ч. II. - Чернівці: ЧДУ - 1997р. С.12-15.

— Кифяк В.Ф. Економічні проблеми розвитку міжнародного туризму. - в зб.: "Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах." (Матеріали міжнародної науково-практичної конференції). Ч. III. - Чернівці: ЧДУ - 1995 р. С. 8-12.

— Кифяк В.Ф. Туризм і інвестиційна політика у вільних економічних зонах. - в зб.: "Організаційно-економічне забезпечення функціонування локальних (точкових) вільних економічних зон в Україні" (Наукові доповіді та матеріали конференції). Ч. II. - Чернівці: ЧДУ - 1996 р. С. 3-6.

— Кифяк В.Ф. Туристичні ресурси та проблеми розвитку туризму в Україні. - в зб.: "Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму" (Тези доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції). Ч. I. - Київ - Косів - 1994 р. С. 57-59

— Кифяк В.Ф. Міжнародний туризм в умовах вільної економічної зони. - в зб.: "Вільна економічна зона - як форма регіональ-

ного розвитку" (Тези міжнародної науково-практичної конференції). Ч. III. - Чернівці: ЧДУ - 1994 р. С. 5-7.

— Кифяк В.Ф. Туристическая индустрия в условиях экономической самостоятельности региона. - в зб.: "Направления становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона" (Тези доповідей і виступів науково-практичної конференції). Ч. II. - Чернівці: ЧДУ - 1990р. С.268-270.

Кифяк В.Ф. Організація та розвиток міжнародного туризму в Україні (регіональні аспекти).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.10.01. - Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів. 1997.

Захищається рукопис дисертації, яка містить теоретичні дослідження організації та розвитку міжнародного туризму в Україні, містить аналіз функціонування туристичної індустрії в сучасних умовах.

Пропонується організаційні та економічні заходи по зростанню ефективності розвитку міжнародного туризму в Україні.

Ключові слова: міжнародний туризм, рекреація, комплексна оцінка, розміщення, попит, пропозиція, модель.

Кифяк В.Ф. Организация и развитие международного туризма в Украине (региональные аспекты).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 - Размещение производительных сил и региональная экономика. Институт региональных исследований НАН Украины. Львов. 1997.

Защищается рукопись диссертации, которая содержит теоретические исследования организации и развития международного туризма в Украине, содержит анализ функционирования туристической индустрии в современных условиях. Предполагаются организационные и экономические мероприятия по росту эффективности развития международного туризма в Украине.

Ключевые слова: международный туризм, рекреация, комплексная оценка, размещение, спрос, предложение, модель.

Kyfiak V.F. Organization and development of the international tourism in Ukraine (the regional aspects).

434049

The thesis is presented for the candidate's degree in Economics. The speciality is 08.10.01 - Distribution of the productive factors and regional economy. The Institute of the Regional Researches of the National Academy of Ukraine.

The manuscript of the thesis includes theoretical investigations of organization and development of the international tourism in Ukraine, analysis of the functioning of the tourism industry in present conditions. Organizational and economic methods to increase the efficiency of development of the international tourism in Ukraine were proposed.

Key words: international tourism, recreation, complex value, allocation, demand, proposition, model.

1 88.88 аА

Підписано до друку 10.11.97 р. Формат 60x84/16. Зам. 1163. Тир. 100 прим.
Друкарня «АНТ Лтд», 274000, м. Чернівці, вул. Зелена, 5, тел. 55-32-03

434299

AB 38.887

AB 38.887

The paper is presented for the consideration of the Commission of the Academy of Sciences of the USSR. It contains the results of the production research and economic analysis. The author is the Regional Researcher of the National Academy of Ukraine.

The manuscript of the thesis includes theoretical investigations of organization and development of the industrial sector in Ukraine, analysis of the functioning of the economic system in present conditions. Organizational and economic methods are proposed for efficiency of development of the international market in Ukraine.

Key words: international market, economic, computer, value, circulation, demand, production, supply.

ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!
ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!

ВНИМАНИЕ!